

Dezinformácie a hoaxy

Olach, Samuel

Katedra politológie a euroázijských štúdií

Názov sekcie: Politické vedy a euroázijské štúdiá

Školiteľ: PhDr. Mária Kočnerová, PhD.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že prácu ŠVOČ som vypracoval/a samostatne, na základe vlastných teoretických poznatkov a s použitím uvedenej literatúry.

Obsah

Úvod	4
Dezinformácia	4
Hoax.....	4
Výskyt	5
Internet a sociálne siete.....	5
Tlač	5
Bežná komunikácia.....	5
Propaganda	6
Nebezpečenstvo.....	6
Pandémia informácií	7
Očkovanie proti pravde	8
Hybridná vojna o skutočnej vojne.....	9
Rusko – ukrajinský konflikt	10
Slovensko	11
Triedime informácie	12
1. Vždy si overujme zdroje z ktorých informácia pochádza	12
2. Vyhľadajme si informáciu z viacerých nezávislých zdrojov.....	12
3. Pozor na úpravu a odbornosť publikovanej informácie	13
4. Jednostranná propaganda.....	13
5. Minulosť príspevkov, úprava textu, gramatické chyby, Caps Lock a výkričníky.....	13
Záver.....	13
Zdroje a zoznam použitej literatúry:	14

Úvod

Dezinformácia

Pod týmto pojmom sa rozumie viac alebo menej zámerne vytvorená a skreslená informácia, ktorá je podávaná širokej verejnosti ako spoľahlivá. Cieľom takejto informácie, ako aj jej autora, je zavádzať alebo zámerne pomýliť adresáta. Na rozdiel od bežnej informácie, dezinformácia neinformuje za účelom vedomostného obohatenia či informovanosti, ale za účelom vytvorenia si mylného obrazu. Najčastejšie je dezinformácia nástrojom tzv. informačnej vojny alebo čiernej propagandy, kde sa s nimi stretávame stále. Cielené dezinformácie sú častým javom v spoločenských, žurnalistických aj politických odvetviach. Môže sa tiež stať nástrojom rôznych štátnych či ideologických propagand, ako aj nenávistných ťažení. V politike býva často používaná vo fenoméne napríklad populizmu u politikov alebo ako nástroj opozície voči vláde.

Dezinformáciu nie je žiadúce zamieňať s nesprávnou informáciou! Nesprávna informácia totižto môže byť chybná neúmyselne a býva ojedinelá. Dezinformácie majú zameranie a bývajú ich autormi aktívne propagované.

Informačné a dezinformačné operácie sa stali bežnou súčasťou politických, ako aj geopolitických súbojov o moc. Momentálne evidujeme hneď niekoľko výraznejších zahraničných aktérov so strategickými záujmami na území Slovenska a susedných štátov.

(SIS, 2020)

Hoax

Tento názov je výdobytkom modernej doby a pochádza z Anglicka. Prvýkrát sa objavuje v súvislosti s rýchlo sa šíriacimi poplašnými či falošnými správami na internete. Cieľom hoaxu je zo žartu, či úmyselne niekoho prinútiť, aby veril aj veciam nezodpovedajúcim skutočnosti. Napríklad, že vám píše na mail princ z Nigérie. Pôvodne sa takto označovala poplašná správa, ktorá sa posielala mailom, dnes sa takto nazýva podvrh/ klamstvo šírené sociálnymi sieťami.

Na rozdiel od dezinformácie hoax teda využíva výlučne internetové prostredie, kde sa môže rýchlejšie a efektívnejšie šíriť. Autori hoaxov si tiež zámerne vyberajú publikum menej vzdelaných alebo sociálne slabších jedincov, ktorý sú náchylnejší hoaxom uveriť. Hoax má tiež často oveľa väčšiu mieru akejsi absurdity, či zveličenia informácie. Pre bežného človeka ide skôr o nonsensy, ktoré sú nezlučiteľné s realitou. Práve preto môžeme hovoriť aj o nástupcovi tzv. konšpiračných teórii.

Veľkým rozdielom oproti dezinformácii je aj fakt, že zatiaľ čo dezinformácia je negatívne pozmenená informácia, hoax je prostý výmysel bez akéhokoľvek informačného základu.

Hoax, dezinformácia a propaganda dohromady tvoria tzv. dezinfo scénu.

Výskyt

V tejto kapitole sa budeme venovať tomu, ako si dezinfo scéna nachádza cestu cez bežné médiá, aké médiá a taktiky v nich využíva a ako sa jej šíreniu a vplyvu môžeme brániť.

Dnešný mediálny svet je zložitý. Mnoho ľudí dokáže veriť čomukoľvek, čo vidí na internete. Stačí, keď tam niekto napíše „zdieľajte, toto vám bežné médiá neukážu“, a človek už nezisťuje, čo vlastne ide zdieľať.“ (*Vladimír Šnidl*)

Internet a sociálne siete

Nástup sociálnych sietí zmenil možnosti, ako sa dá ovplyvniť myslenie veľkej časti populácie. Predovšetkým Facebook, ktorý sa u nás začal vo veľkom udomáčať okolo roku 2009, vytvoril priestor, kde sa každý deň vyskytujú milióny ľudí. Vďaka Facebooku sa tak môže šíriť takmer čokoľvek, vrátane vulgárnych a nenávisťných príspevkov, vymyslených alebo neoverených správ, ktoré by tradičné médiá neuverejnili. Nehovoriac o stále sa globálne rozrastajúcom vplyve nielen internetu, ale aj sociálnych sietí. Facebook a Twitter majú spomedzi nich najširšie možnosti informovať a teda aj majoritné publikum užívateľov. Facebook nemá nástroje, ako brániť šíreniu nezmyslov. Firma sa síce snaží tieto nástroje postupne budovať, nateraz však blokuje len pornografiu alebo vyložene extrémistické prejavy (aj to iba vtedy, ak ich niekto aktívne ohlási). To je rozdiel proti tradičným médiám, vrátane bulváru, ktoré svoje informácie pred publikovaním overujú, lebo inak by riskovali žaloby a stratu reputácie. Najviac závažným javom sa stáva, ak takéto informácie zdieľajú verejne a spoločensky známe a dôležité osoby – sféra vplyvu je o to väčšia.

Tlač

Nie je častým dezinformačným portfóliom, avšak aj tu sa nájdú výnimky, kedy sú autori ochotní publikovať neoverené dezinformácie a polopravdy. Na Slovensku je známy aj tlačený mesačník Zem a Vek. Časopis napríklad bez zmyslupnejších dôkazov informoval o tom, že Európska únia nevznikla pre mierovú spoluprácu štátov, ale že je dielom nacistov. V roku 2014 poprel aj účinky chemoterapie pri liečbe nádorov. Najvýznamnejšie dezinformačné médiá sú ľahko zameniteľné s tradičnými médiami. Články dezinformačných médií majú po formálnej stránke všetko, čo treba: titulok, perex, fotografiu a nezriedka i meno autora. Viaceré z dezinformačných médií publikujú aj reálne správy. O významnej spravodajskej udalosti, ako sú voľby či pád lietadla, budú pravdepodobne písať podobne ako tradičné médiá.

Dezinformačné médiá sa profilujú iba na niektorých témach, v posledných dvoch rokoch sú to najmä migranti a islam. Keďže na Slovensku a v Česku sú migranti a moslimovia iba v minimálnych počtoch, prinášajú príbehy hlavne zo zahraničia. O domácom dianí aktívne píšú hlavne vtedy, keď má nejakú súvislosť s týmito témami. (*Vladimír Šnidl*)

Bežná komunikácia

Je najmenej dôveryhodným zdrojom informácii. Tvrdenia nemožno takmer vôbec overiť a často sa šíria práve spôsobom niekto niečo povedal, videl, počul. Dáva však vzniknúť najviac absurdným dezinformáciám a tvrdeniam. Práve vďaka nemožnosti overiť si tvrdenia sa však nešíri tak intenzívne a rýchlo. Druhou „výhodou“ je úzky kruh jej dosahu: v rodine, medzi priateľmi na pivo a pod. Väčšinou si zástancov nachádza len medzi menej vzdelanými a staršími ľuďmi.

Propaganda

V roku 1928 Edward Bernays, dnes klasický americký autor prác o propagande, dal nielen definíciu propagandy ako "konzistentný akt trvalej snahy o presadenie a formovanie udalostí s cieľom vplyvu na spoločnosť vo tej či onej iniciatíve, myšlienke alebo skupine", ale tiež podrobne opísal výhod propagandy pre verejný prospech, vzdelávania, ale aj pre emancipáciu žien. Došiel k nasledujúcemu záveru: "Len s rozumným využitím propagandy, naša vláda, , posudzovaná ako stály administratívny orgán ľudu, bude v stave udržiavať blízky vzťah s verejnosťou, ktorý je nevyhnutný v demokratickej spoločnosti". V rusky hovoriacom svete došlo k niekoľkým zmenám vnímania tohto výrazu v súvislosti s kolapsom ZSSR v roku 1991. Po páde sa propaganda začala odsudzovať a zosmiešňovať, ale iba v jej komunistickom, politickom a ideologickom zmysle, známeho ako "sovietska propaganda". Iné typy propagandy, ako napríklad "podpora zdravého životného štýlu", sú stále považované za prípustné a opodstatnené. Niektorí (*MacGonagle, 2011*) zopakoval toto pozorovanie, poukazujúc na koncept "vojny" a "propagandy" ako dva príklady "zložito definovaných podmienok." Berúc na vedomie, že "propaganda" je pomerne široký pojem“ pokrývajúci celý rad rôznych druhov prejavov, ktoré sa diferencujú v škodlivosti obsahu, ich podania ale aj závažnosti následkov. Iní, (*Kearney, 2007*) presvedčivo tvrdia, že "priame a verejné podnecovanie k agresii", alebo vojnová propaganda, musia byť zahrnuté do Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu ako nezávislý medzinárodný trestný čin. Tvrdí, že pojem vojnová propaganda "je len natoľko vágny, nakoľko ho chcú štáty."

Môžeme teda tvrdiť, že propaganda preberá dezinformáciu ako nástroj na presadenie nejakej ideológie. Či už štátnej, alebo náboženskej, aby podľa jej slov „chránila“ ľudí. Bohužiaľ, títo ľudia sú takmer vždy chránení pred pravdou, ktorú im šíritelia propagandy všemožne zabraňujú vidieť.

Propaganda však nemusí mať len skutočne negatívnym význam. Spojené štáty americké sú výborným globálnym príkladom tzv. náborovej propagandy, kedy dochádza k miernemu skresľovaniu pôsobenia v armáde, aby tak prilákali viac kadetov do armádnych zložiek. Príkladom efektívnej pozitívnej propagandy bola aj zabehnutá očkovacia kampaň na Slovensku. Kedy bolo očkovanie propagované viac, než kedykoľvek predtým. Môžeme konštatovať, že táto propaganda slávila v konečnom dôsledku úspech.

Bohužiaľ, aby bola propaganda účinná, musí byť cieľovej skupine obmedzený prístup k pravde, čo je v diktatúrach dnešnej doby bežná prax. Propaganda funguje na princípe jednostrannej „komunikácie“.

Nebezpečenstvo

Prečo sú vlastne dezinformácie také nebezpečné? Prečo ich jednoducho nemožno ignorovať a žiť aj bez nich? Tieto otázky si kladie mnoho ľudí, ktorí často vnímajú dezinfo scénu ako absurdnosť a nechápu, ako tomu môže niekto veriť. Problém je, že čím ďalej, tým viac ľudí začína viac brať na vedomie tieto dezinformácie ako overené zdroje.

Prvým veľkým nebezpečenstvom je teda masívne ovplyvňovanie verejnej mienky, ktoré dáva autorovi určitú moc postupne dezinformačný tlak stupňovať. Toto ovplyvňovanie býva zväčša negatívne a slúži pre účely jednotlivca/ skupiny, ktorá dezinformácie vytvára.

Prečo sú ale aj v 21. storočí ľudia ochotní veriť tvrdeniam, ktoré už na prvý pohľad nedávajú zmysel? Z vedeckého výskumu ako jeden z hlavných faktorov vychádzajú ľudské emócie. Seriózne médiá sa vo svojom spravodajstve snažia nezaujať informovať o udalostiach, kdežto cieľom dezinformácií je vyvolať emóciu – väčšinou negatívnu. (*Koreň,2020*)

Nevyhnutným nebezpečenstvom priamo spojeným s hoaxami a dezinformáciami je aj tzv. hybridná alebo dezinformačná vojna. Nejde samozrejme o model násilnej vojny, no obeťou tu častokrát býva pravda. Nebezpečenstvo spočíva vo vytvorení chaosu, kedy ľudia už nevedia rozlíšiť, čo je pravda a čo hoax. Takéto informačné súboje najčastejšie vidíme medzi médiami. Taktiku však môžu prebrať aj politické subjekty ako politickú kampaň, či súperenie s opozíciou, prípadne zdiskreditovanie súčasnej vlády.

Absencia regulácie obsahu a jasne stanovených pravidiel pre online prostredie znižuje štandardy transparentnosti financovania a organizácie politických kampaní, ako aj podporuje šírenie dezinformácií v domácom priestore voči politickým oponentom spolu s podnecovaním nenávisť. Politickí aktéri si vo všeobecnosti dokážu vybudovať viditeľnosť bez nutnosti kontaktu s tradičnými médiami – výlučne prostredníctvom straníckych portálov, ktoré sa môžu tváriť ako nezávislé médiá, či skupín, stránok a profilov na sociálnych sieťach. Tieto médiá však oficiálne prepojenie s konkrétnou stranou nepriznávajú. (*SIS, 2021*)

Do tretice je tu potom nebezpečenstvo takzvanej polarizácie spoločnosti. Tento jav je nebezpečný hlavne z dôvodu ohrozenia spoločenského fungovania. Spoločnosť a ľudia v nej sa delia na mnohé tábory a mnohé názorové skupiny. Nevraživosť medzi nimi sa prehĺbuje a dezinformačné médiá na tom majú majoritný podiel. Jednota spoločnosti je dôležitá hlavne v momentálnej dobe krízy, kedy je potrebné pracovať a konať ako celok. Dezinformácie však takéto niečo znemožňujú.

Jedna z najväčších obáv spojených s čítaním konšpiračných webov je fakt, že pravidelná konzumácia dezinformácií, či iného lživého obsahu môže znižovať dôveru občanov a spoločnosti v demokratické procesy a inštitúcie. Vedľajším javom pôsobenia dezinformácií v spoločnom informačnom priestore je podmyvanie (erózia)spoločenskej súdržnosti, znižovanie dôvery občanov v médiá, ako aj nebezpečné a „klanové“ rozdeľovanie na „my“ a „oni“, ktoré je častokrát založené na svojvoľných kritériách, no najmä nepravdivých informáciách. (*Rusnák,2020*)

Pandémia informácií

V roku 2020 vypukla so vete pandémie koronavírusu, ktorá trvá dodnes. Ochorenie dostalo názov COVID – 19 a v úplnom začiatku nebolo brané na vedomie ako globálna hrozba. Všetko sa zmenilo v marci 2020, kedy sa vírus prejavil v plnej sile aj na európskom kontinente. Fyzickú pandémiu však takmer okamžite začala sprevádzať iná, nemenej nebezpečná pandémia...informačná. Už od začiatku sa objavovali dohady a konšpiračné teórie napríklad o umelom pôvode tohto vírusu, či o aktivovaní globálnej biologickej zbrane, ktorá má zredukovať svetovú populáciu. Vnútroštátna aj zahraničná dezinformácia samozrejme neostala

chladná. Najväčším problémom takýchto dezinformácií je, že sú lekárske. Je rozdiel ak šírime hoax o konci sveta a ak ho šírime o nosení rúška. Rozdiel je v ochrane ľudského života. Dezinformácie tohto druhu (medicínskeho) môžu totiž skutočne ovplyvniť zdravie a život človeka.

V tomto období, keď ľudí ovláda strach a v médiách sa objavujú šokujúce správy a počte obetí, je náročné zachovať pokoj a overovať si všetky informácie. Len v nedávnej minulosti sa mnohí rodičia na základe nepravdivých správ o škodlivosti očkovania rozhodli nedať zaočkovať svoje deti proti osýpkam alebo iným závažným ochoreniam. Dôsledky tohto nerozvážneho konania v podobe zvýšeného počtu prípadov na seba nenechali dlho čakať. Aj keď ľudia dezinformáciám neveria, tieto môžu aj tak podkopávať koncept pravdy a odbornosti. Prejavuje sa to potom tak, že spontánny tweet od niekoho, kto o danej problematike veľa nevie, má pre nás takú istú výpovednú hodnotu, ako podrobná analýza od experta. (*stanovisko EP, 2020*)

Tým, že pandémie bola niečím úplne novým a niesla zo sebou mnoho nepoznaného, ľudia prepadli xenofóbii. Strach týchto ľudí sa potom stal vodou na mlyn pre alternatívne médiá. Kým v televízii alebo v novinách vystupovali vedci a odborníci, snažiaci sa upokojiť situáciu, na sociálnych sieťach politici a dezinformátori tlačili na emócie strachu a zúfalstva a spochybňovali vážnosť situácie. Potom sme sa mohli stretnúť s tvrdeniami, ktoré absolútne nekorešpondovali s realitou. Pár príkladov za všetky:

- Rúška respirátory obsahujú čiastočky vírusu/ Testovacie tyčinky nápodobne
- Trvalé poškodenie mozgu či čipovanie pomocou testov
- Na koronavírus vám pomôže Ivermektín či Bromhexín + vodka
- COVID – 19 je nástrojom ako postupne vytláčať demokratické prvky zo štátu
- Ľudia, ktorí nebudú dodržiavať opatrenia budú masovo väznení alebo dokonca lynčovaní

Znie to povedome, však? Najviac odsúdenia hodné je však to, že tieto informácie nešírili len ľudia po internete, ale aj politické špičky na sociálnych sieťach či na svojich tlačových konferenciách a Facebookových profiloch.

Očkovanie proti pravde

V prvom rade by som rád upozornil, že dezinformácie o očkovaní nie sú tak celkom novým javom v spoločnosti ani na lekárskej scéne. Už v minulosti sa v súvislosti s vakcináciou šíрили rôzne pseudovedecké články a konšpiračné teórie. Známe sú napríklad tvrdenia o vzniku ochorenia autizmu pri očkovaní detí. Tieto tvrdenia si našli priaznivcov hlavne v USA, kde sa takýto ľudia začali označovať ako „antivaxeri“. Menej známe sú potom napríklad hoaxy o zavádzaní kontrolných sond, ktoré ovplyvňujú ľudské správanie, či myslenie. Pandémia však

priniesla hoaxy a dezinformácie o očkovaní v takej miere, že to v krátkom časovom období vyvolalo rovnaký globálny ošial' ako pandémie samotná.

Neslávne známa štúdia britského lekára Andrewa Wakefielda, v ktorej tvrdil, že existuje súvislosť medzi očkovaním proti osýpkam a autizmom u detí, sa stala zrejme najrozšírenejším mýtom o očkovaní. Po tom, ako sa ukázalo, že zistenia výskumu sú falošné, bol doktorovi Wakefieldovi odobratý diplom a časopis, ktorý túto štúdiu publikoval, článok stiahol. Následne sa ukázalo, že štúdia bola sponzorovaná právnikmi, ktorí mali v úmysle zastupovať deti postihnuté po očkovaní. Aj tento prípad dokázal, ako nebezpečné môže byť šírenie hoaxov či nepodložených tvrdení. (*Slovensko proti covidu, 2022*)

To, že takéto vakcinačné dezinformácie mali základ už pred pandémiou napomohlo do veľkej miery ich popularite aj dnes. Prvým zásadným problémom šíriteľov hoaxov bolo, že vakcína bola vyvinutá príliš rýchlo a teda ju pokladali za nespoľahlivú. Šírili informácie o jej neúspešných testoch, mutáciách a neúčinnosti voči vírusu. Odvolávali sa na rôzne nepodložené štúdie a na odborníkov, ktorí sa objavili z čista – jasna. Už na prvý pohľad bolo vidieť, že viac než odborné argumentovanie, je šírenie takýchto dezinformácií jednoducho anti kampaň. Politická aj spoločenská.

Treba preto rozlišovať medzi správami o tom, že sa niečo stalo po očkovaní a medzi informáciami o potvrdených vedľajších účinkoch očkovania, ktoré preukázateľne súvisia s očkovaním. Existujú reálne prípady závažných nežiaducich účinkov očkovania. Pri takýchto správach treba brať do úvahy štatistiku a porovnávať celkové prínosy očkovania s celkovým počtom nežiaducich účinkov. Doterajšia skúsenosť z očkovania miliónov ľudí po celom svete potvrdzuje výsledky klinických štúdií: očkovanie je bezpečné a závažné vedľajšie účinky existujú, ale sú mimoriadne zriedkavé. (*Bražinová, 2021*)

Áno, aj očkovanie nesie svoje riziká. Je však krátkozraké šíriť výnimky a ojedinelé javy ako všeobecnú pravdu a osvetu. Opäť je to o to nebezpečnejšie ak takú závažnú tému ako očkovanie spochybňujú politické špičky ako nástroj kampane. Tie nielenže ohrozujú ľudské životy, ale aj neodborne komentujú vysoko odborné témy.

“Videl som na internete” nie je dobrá odpoveď. “Sesternica kolegovej známej” nie je dobrý zdroj. Seriózni novinári sú lepší zdroj ako anonym z FB skupiny. A určite nie je dobrým zdrojom ani zaujatý politik.

Hybridná vojna o skutočnej vojne

Vojnová propaganda je tu s nami už od samotného vzniku konfliktov. Častokrát sa práve samotný konflikt rozpútal na základe ideológie či náboženstva. Skutočná vojna je teda vždy sprevádzaná vojnou informačnou. Tento jav sa najlepšie pozoruje pri I. a II. svetovej vojne, ale aj pri všetkých ozbrojených konfliktoch 20.storočia. V I. svetovej vojne to boli napríklad burcujúce správy európskych mocností (hlavne Nemecka) o takzvanej hrdej Blitzkrieg – rýchlej vojne o národ. Vojna sa nakoniec ako vieme natiahla na 4 nezmyselné roky bojov.

V druhej svetovej vojne už propaganda bola nielen súčasťou, ale aj hlavnou zložkou bojov. V nacistickom Nemecku a jeho satelitoch tvorila podstatnú časť vojnovnej osvety. V Tretej ríši

dokonca existovalo pre ňu špeciálne ministerstvo. Pre toto obdobie je tiež typická nenávisťná propaganda – antisemitizmus.

Aj pri ťažení na Sovietsky zväz nacisti využili efekt dezinformácií. Spolu s vojakmi totiž na front posielali tzv. Propagandakompanie, ktoré všetky bojové stretы natáčali a fotografovali. Samozrejme pre Nemcov, ktorí zostali doma z nich vybrali len tie úspešné zábery – stovky postupujúcich moderných panzerov či hrdinských „Árijcov“ bojujúcich za svoju vlasť. (*Tamašovič, 2020*)

V predchádzajúcich kapitolách som spomínal napríklad náborovú propagandu a často skreslené náborové informácie v USA.

Čas, rozpad sovietskeho režimu a odhalenia, ktoré to so sebou prinieslo, nahlodali moju vieru v komunizmus a štátnu propagandu, ktorá maskovala svoje chyby a zaslepovala priaznivcov. Zažila som si svoje, čo sa týka vymývania mozgov. Metódy, ktoré používala sovietska propagandistická mašinéria na ovplyvňovanie verejnej mienky, sú stále živé – vďaka bývalému agentovi KGB, ktorý má v súčasnosti moc v Rusku –, hoci často zostávajú nepovšimnuté. Keď sa prechádzam bludiskom svojich spomienok, zisťujem, že je plné propagandy. Je ťažké nájsť z neho cestu von. Možno preto, že pre mňa a ďalších ľudí, ktorí sa narodili a vyrástli za železnou oponou, nebolo ZSSR ríšou zla ani tajomnou spoločenskou utópiou – bol to náš domov. – *Katya Soldak, redaktorka časopisu Forbes*

Týmto citátom sa dostávame k štátu, ktorého história aj súčasnosť je naplnená vojenskou, spoločenskou aj politickou propagandou. K Ruskej federácii. Už počas II. svetovej vojny, kedy sa zvykli šíriť dezinformácie o víťazných postupoch, či čítať fiktívne listy z domova vojakom na fronte propaganda prekvitala. Po II. svetovej a vzniku ZSSR, bolo treba tento trend udržať. Komunizmus a socializmus bol dezinformácii a propagandy plný. Či už išlo o odmietanie všetkého kapitalistického a dekadentne západného alebo išlo o opisovanie ekonomických, vojenských a hospodárskych úspechov. Toto obdobie je tiež príznačné zametáním akýchkoľvek nedostatkov pod koberec. Jednoducho žiadne problémy nemáme a všetko ide ako má. Nešlo...už vtedy nie. Sám Gorbačov sa vyjadril, že jedným z hlavných dôvodov rozpadnutia sa ZSSR bol výbuch v jadrovej elektrárne v Chernobyle, ktorý výrazne Rusom skomplikoval dokonalé propagovanie reforiem Glasnosť a Perestrojka.

História je zdá sa skutočne odsúdená na opakovanie sa.

Rusko – ukrajinský konflikt

24.2.2022 je dátumom, ktorý sa mnohým zapíše do pamäti ako prebudenie sa z mierového sna. V tento deň bola totiž započatá invázia na Ukrajinu, ktorú vyhlásilo Rusko. Aj napriek tvrdeniam, že tak neplánuje urobiť. Dôvody boli od začiatku dezinformačné a nepodložené. V tomto prípade môžeme tvrdiť, že propaganda existovala ešte skôr ako samotný konflikt. Tvrdenia Ruska o nacistických aktivitách, vývoji jadrových zbraní, či genocídach na obyvateľoch ruskej menšiny sa nikdy nepotvrдили. Už anexia Krymu v roku 2014 nám však naznačila, že Ukrajina je až príliš lákavým sústom pre jej východného suseda.

Kremel stále hľadá nové námety na argumenty, ako ospravedlniť inváziu na Ukrajinu. V Rusku navyše začal od 4. marca platiť nový zákon, ktorý stanovuje trestnú zodpovednosť za úmyselné

šírenie „nepravdivých“ alebo „falošných“ správ o ruskej armáde, pričom trest zahŕňa pokuty a väzenie až do výšky 15 rokov. Ak by ste teda od marca čítali len ruské médiá, takmer s istotou by ste sa nedostali k iným ako Kremľom podporovaným informáciám. Veľa hoaxov sa však šíri aj cez sociálne siete, pričom ruskí propagandisti sa spoliehajú na roky budovanú sieť dezinformačných webov. Možno sa stalo aj vám, že ste na ne narazili a nevedeli ste, čo si o nich mysliet'. (Rajničová,2022)

Bol to práve rok 2014, ktorý sa ukázal ako najsilnejší moment zrodu dezinformačných webov, ktoré dnes u nás operujú. Aj neskôr, v súvislosti s migračnou krízou alebo inými vážnymi situáciami v spoločnosti, boli tieto zdroje pripravené polarizovať a rozhádať spoločnosť a vidíme, že túto agendu vykonávajú dodnes. V aktuálnej situácii, v súvislosti s vojnou na Ukrajine, sú plne zamestnaní tým, aby ľudí naplňali rôznymi príbehmi, ktoré majú vytvoriť informačný chaos, demoralizovať a vystrašiť spoločnosť. (Kriššák,2022)

Čím ďalej, tým viac je teda možné v tomto konflikte pozorovať 2 veci. Neustála potreba Ruskej federácie nejako si tento krok obhájiť nielen pred domácim obyvateľstvom, ale aj pred svetom a prípadnými spojencami. Druhou je udržiavanie si „poriadku“ na vnútroštátnej úrovni. Už aj tak dosť prísna cenzúra sa zmenila na jakobínsky teror novinárov a zahraničných médií. Sankcie uvalené západom a jeho čiastočné dištancovanie sa od Ruska zo sebou priniesli nielen destabilizáciu ekonomiky, ale aj posun v čase. Konkrétne do čias Studenej vojny. Mnohí odborníci tvrdia, že práve pozmenená podoba tohto obdobia bude nakoniec vyústením konfliktu.

Americký minister zahraničných vecí Antony Blinken vo štvrtok upozornil, že Rusko hrozbami voči Ukrajine a jej právam robiť suverénne rozhodnutia riskuje oživenie nebezpečnej éry studenej vojny a rozkolu v Európe. Informovala o tom agentúra AFP.

"Dovoliť Rusku beztrestné porušovanie týchto princípov by nás všetkých uvrhlo späť do omnoho nebezpečnejších a nestabilných čias, keď tento kontinent – a toto mesto – boli rozdelené na dve časti... Oddelené územím nikoho s vojenskými hliadkami, s hrozbou totálnej vojny visiacej nad hlavami všetkých," – Antony Blinken,2022

Slovensko

Na Slovensku sú dezinformácie a hoaxy pomerne nová téma. Nová z hľadiska širšieho vnímania u obyvateľstva. Do roku 2020 sme dezinformácie vnímali skôr ako snahu konšpirátorov „byť zaujímaví“. Všetko sa zmenilo príchodom pandémie a príchodom volieb do NRSR 2020. Do opozície vtedy totiž odišla strana, ktorá sa neskôr stala synonymom dezinfoscény na Slovensku. Spolu s krajne pravicovou opozíciou spustila nielen podporu rôznych neoverených tvrdení, ale aj ich aktívne šírenie, hlavne na sociálnych sieťach. V prvom rade však treba začať u ľudí. Koronavírus u nás spôsobil akúsi davovú psychózu, ktorá nielen vykúpila trvanlivé potraviny, ale aj zahltla spoločnosť. Prispela k tomu do veľkej miery aj xenofóbia. Ľudia sa ocitli v novej situácii a nastal chaos, v ktorom bolo ťažké si vybrať a roztriediť správne a pravdivé informácie. Najviac tragikomické na tejto situácii je, že ľudia boli schopní uveriť aj veciam, ktorým by predtým nikdy neverili.

Vznik nových médií a expanzia internetu spôsobila presunutie značnej časti politických kampaní do online priestoru. Slovenské parlamentné voľby v roku 2020 toho boli dôkazom. Politická strana SMER tak napríklad postavila svoju digitálnu kampaň na zavádzajúcich videách vyobrazujúcich karikatúry bývalého prezidenta Andreja Kisku. Politickí aktéri si vo

všeobecnosti dokážu vybudovať viditeľnosť bez nutnosti kontaktu s tradičnými médiami – výlučne prostredníctvom straníckych portálov, ktoré sa môžu tváriť ako nezávislé médiá, či skupín, stránok a profilov na sociálnych sieťach. Tieto médiá však oficiálne prepojenie s konkrétnou stranou nepriznávajú. Príkladom sú komunikačné kanály strany ĽSNS, ktorá efektívne mobilizuje publikum a šíri stranícke naratívy pomocou vyššie spomínaných nástrojov, napríklad prostredníctvom webových platforiem Kulturblog, Hlavné Správy alebo Magazín1. (*Húsková, 2020*)

Všetky menované politické strany aj informačné portály majú jednu vec spoločnú. Ide im o polarizáciu spoločnosti, získavanie si priazeň voličov pomocou populizmu a o diskreditáciu vlády v najväčšom rozsahu. Už vyššie som spomínal, že nebezpečenstvo týchto dezinformácií spočíva v priamom aj nepriamom ohrození ľudských životov. Mnohokrát však vidíme, že politické body sú cennejšie.

"Hlavným cieľom primárnych tvorcov dezinformácií bolo spôsobenie chaosu v spoločnosti a podkopanie dôvery v štát, ktorý priamo súvisel s vyvolávaním nenávisťi a nedôvery voči štátnym inštitúciám," uviedla polícia. Šíritelia sledovali svoje vlastné záujmy, ktoré mali politickú alebo ekonomickú formu. Polícia tiež nevyklúčila, že podporovali zahraničnopolitické záujmy cudzích štátnych mocností. Za hlavný nástroj boja proti dezinformáciám považuje polícia efektívnu komunikáciu štátnych inštitúcií a politicky exponovaných osôb založenú na strategickej komunikácii, držiac sa princípov zrozumiteľnosti, transparentnosti a rýchlej reakcie na vývoj udalostí. (*Krošlák (TA3), 2021*)

Je potrebné v tomto smere vyzdvihnúť prácu nielen PZSR, ale aj prácu všetkých vedcov, lekárov a odborníkov, ktorí sú v prvej línii boja proti takýmto dezinformáciám. Dezinformačný boj na Slovensku dohnal na okraj znesiteľného nielen úroveň dezinformácií, ale aj úroveň ľudskosti. Nenávisť a polarizácia spoločnosti sa stala samostatnou zložkou popri pandémie.

Triedime informácie

Podme sa teda zamyslieť nad tým, ako sa vplyvom a dôsledkom dezinformácií účinne brániť a to aj v prípade, že je prítomná všade okolo nás. Rozlišovať a triediť informácie je v takomto prípade alfa a omega úspechu.

1. Vždy si overujme zdroje z ktorých informácia pochádza - Ak sa chcete vyhnúť falošným správam, skôr než sa podelíte o článok, overte si zdroje a porovnajte si ich. Je to dôležité najmä vtedy, ak informácia pochádza z webovej stránky, ktorú nepoznáte, alebo od autora, ktorý nie je novinár ani odborník v danej problematike. Ak si chcete overiť, či je informácia, ktorá koluje po internete či sociálnych médiách spoľahlivá, nájdite si informácie o jej autorovi. Pozrite sa, aké je jeho odborné zameranie a o čom v minulosti písal.
2. Vyhľadajme si informáciu z viacerých nezávislých zdrojov – neuspokojme sa s jedným zdrojom – je to nebezpečný risk. Optimálne je mať 5 a viac zdrojov, minimum je 3. Potom môžeme správy nezávisle porovnávať a analyzovať.

3. Pozor na úpravu a odbornosť publikovanej informácie – ak je informácia v tlači alebo na internete publikovaná bez úprav (nejednotný text, rôzne fonty, štýly) a nemá autorský podpis, pravdepodobne pôjde o dezinformáciu či hoax.
4. Jednostranná propaganda – je problém hlavne celkových internetových portálov, nie jednotlivých článkov. Takýto portál nie je otvorený diskusii, či rozmanitosti príspevkov. Väčšinou sú jeho články jednotvárne, zamerané na stále rovnaké témy a jednostranne obhajované a podávané. Príkladom je napríklad portál Hlavné správy, či časopis Zem a Vek.
5. Minulosť príspevkov, úprava textu, gramatické chyby, Caps Lock a výkričníky – nachádzame hlavne v internetových hoaxoch a príspevkoch. Ide o klasický príklad zaujatia a propagovania neoverenej informácie bežnými ľuďmi. Základné gramatické chyby, všetko písané pomocou funkcie CapsLock či mnoho výkričníkov môže svedčiť o dezinformácii či hoaxe. Často sa tiež stáva, že fotografia či článok sú recyklované a len vhodne vsadené do súčasného kontextu. Preto si vždy overujte minulosť obrázkov, správ, resp. ich vznik.

Záver

Dezinformácie a propaganda sú tu s nami v rôznych podobách už veľmi dlho a nedá sa predpokladať, že by tak čoskoro vymizli. Je nutné si uvedomiť, že akokoľvek negatívne sa k nim stavíme, určitej skupine ľudí slúžia práve ako nástroj na ich politické, spoločenské alebo iné ciele. Je ich úlohou ľudí zmiast'ť, zneistiť, rozdeliť. Osobitou úlohou propagandy, ktorá skutočne nemusí byť len negatívna, je u ľudí jednostranne propagovať a obhajovať nejaký cieľ, väčšinou ideologický. Proti všetkým takýmto vplyvom sa teda dá brániť jednoducho. Stačí ak budeme myslieť ako samostatné a svojprávne ľudské bytosti. Neuspokojíme sa len s predstretými informáciami, ale budeme po zdrojoch a informáciách pátrať. Budeme dbať na ich odbornosť a objektivitu. Ak sa nenecháme strhnúť ideológiami a emóciami, na ktoré dezinfo scéna apeluje, potom máme skutočne nádej na zachovanie si čistej mysle a objektívneho nadhľadu. S tým potom úzko súvisí nielen psycho hygiena, ale aj príjem zdravej miery správnych informácií. Rád by som v závere pripomenul, že v skutočnosti nejde o to, ako veľmi informovaní ste, ale o to, ako ste aj to málo informácii dokázali využiť. Toto tvrdenie potvrdzuje aj známy citát britského spisovateľa Arthura Clarka:

*„Informácie nie sú totožné s vedomosťami, a vedomosti nie sú totožné s múdrosťou.“ –
Arthur Clarke*

Zdroje a zoznam použitej literatúry:

Valášek, L. & Dragoun, R: Kvůli lžím o koronaviru mohou umírat lidé, vláda zcela selhává, upozorňují experti. Aktualne.cz [online]. 21.10.2020 [cit. 6.12.2020]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/kvuli-lzim-okoronaviru-mohou-umirat-lide/r~6d4687c412d811eb95caac1f6b220e>

<https://www.slovenskoproticovidu.sk/sk/vsetko-o-ockovani/myty-a-hoaxy>

<https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/dezinformacie/index.html>

<https://www.ta3.com/clanok/223745/dezinformacie-minuly-rok-hyballi-slovenskom-najviac-hoaxov-sa-tykalo-ochorenia-covid-19>

Húsková, E: Súčasný trendy šírenia dezinformácií, SSPI - Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku, STRATPOL, SSPI, Evropské hodnoty 2020.

<https://www.ta3.com/clanok/228996/vojnu-sprevadzaju-hoaxy-internetom-sa-siria-dezinformacie-ktore-zlahcuju-situaciu-na-ukrajine>

<https://refresher.sk/111621-Nezmyselne-hoaxy-o-Ukrajine-Vojna-neexistuje-na-jadrovu-elektren-zautocili-Ukrajinci-a-Kyjev-tajne-vyvoja-jadrove-zbrane>

<https://sk.wikipedia.org/wiki/Propaganda>

<https://www.aktuality.sk/clanok/AITplvk/mame-tu-najsialenejsiu-vojensku-propagandu-ktora-nas-ma-oklamat-a-postavit-na-stranu-agresora-rozhovor/>

OBSE, Propaganda a sloboda masovej informácie, Nonpaper Kancelárie Predstaviteľa OBSE pre otázky slobody médií Viedeň, 2015

Rozenberg, S.: Audiovizuálnosť z aspektu masmediálnej komunikácie, Teoretické štúdie, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2014

<https://www.forbes.sk/takto-funguje-propaganda-ake-bolo-moje-detstvo-v-sovietskom-zvaze/>

Študentská vedecká odborná činnosť (ŠVOČ)

ŠVOČ ponúka študentom vysokých škôl možnosť vypracovať odborné práce na témy súvisiace s oblasťou štúdia. Práca bola zaradená medzi víťazné a najlepšie práce v jednotlivých sekciách súťaže Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť (ŠVOUČ) za rok 2022 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Všetky ocenené a publikované práce v časopise Prohuman za rok 2022 nájdete tu: <https://www.prohuman.sk/category/typ-prispevku/the-best-of-svoc-2022>

Kontaktné informácie

UNIVERZITA
KONŠTANTÍNA
FILOZOFA **FILOZOFICKÁ**
V NITRE **FAKULTA**

Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67, 949 01 Nitra
<https://www.ff.ukf.sk>

